

מעשה שהיה

צ'יק דחוי

הרב אריה ליכטנשטיין - מה עם ה ת ש ל ו ם על הריצוף (Flooring)? הם כבר גמרו היום את העבודה ואני חייב לשלם להם את שכרם!
- אתן לך עוד היום כסף עבור כך.

השיחה לה היינו עדים התקיימה בין ר' משה - קבלן שיפוצים (Contractor) - לבין ר' לייבל שמשפץ עתה את ביתו.

כשכתבנו שר' משה קבלן שיפוצים, לא דייקנו. שני סוגי קבלנים יש. יש את אלו שיש להם את הפועלים שלהם לכל דבר שנצרך בבניה.

אך סוג הקבלנים המצוי יותר היום הוא אלו אשר רק מנהלים את העבודה עבור בעל הבית. הם דואגים שהכל יתבצע על צד היותר טוב.

קרי, צריך לרצף, הם מביאים קבלן משנה (Sub-contractor) שיעשה זאת. צריך לעשות עבודות חשמל, הם ימצאו עבורך את החשמלאי (Electrician) וכן על זו הדרך.

גם ר' משה הוא כזה. כבר שנים שהוא זוכה לבנות הרבה בתים נאמנים בישראל. לכל עבודה הנצרכת בבנין הבית יש לו את מי שעושה זאת עבורו.

הוא משתדל שיהיו אלו יהודים. גם כי אפשר לסמוך עליהם, וגם כי כך מקיים הוא את מצוות 'וחי אחיך עמך'.

את התקנת הריצפה בבתים שהוא בונה, הוא נותן ליהודה לעשות. גם בביתו של ר' לייבל מיודעינו התקין יהודה השבוע את הריצפה.

ואכן, עוד באותו היום הגיע ר' לייבל לביתו של ר' משה ומסר לו מעטפה.

כשפתח ר' משה את המעטפה, הוא קצת נדהם לראות כי היו בתוכה שלושה צ'יקים עבור הסכום המבוקש.

צ'יק אחד על סך \$1,500 לעוד שבוע. השני, לעוד שבועיים וכך על זה הדרך השלישי לעוד שלשה שבועות.

- ר' לייבל! מה זה?

- זה תשלום על הריצפה... - היתמם ר' לייבל.

כיון שבדין אוריין היו השניים, הרי ששיחתם על אתר

פסקי דינים

דיני קנין גורל ג' הרב חיים קאהן שליט"א

גורל מכח ב"ד

גורל כפסק בית דין

רבו הדעות באופן שחילקו את הארץ, הן בין השבטים והן בין האנשים¹, אכן לא יתכן שלכולם ניתן בחלקים וערך שווה, אם מפני חשיבות המקום כגון שחלק אחד יותר קרוב לירושלים ששווי יותר ממקום רחוק מירושלים או שהשימוש בו אינו שווה, כגון כרם או שדה, ולכן לאחר הגורל משווים ביניהם בעילוי דמים, דהיינו שהזכה בחלק היותר יקר ישלם לחבירו את ההפרש בשווי².

מכאן נלמד שבי"ד פוסקים ע"פ גורל, ברם יש לחלק בין גורל לחלק רכוש משותף ובין הכרעה לזכות צד אחד בלבד, כפי שיבואר.

א. גורל בחלוקה של רכוש משותף

גורל ועילוי דמים בלי פשרה

המחלקים נכס משותף האם עדיף להכריע בגורל או להעלות בדמים

רכוש משותף כגון ירושה בתפוסת הבית שאפשר לחלק בחלקים שווים או של שותפים, שבאים לחלק את הרכוש המשותף, ולא השתוו ביניהם איזה חלק של הרכוש יקח כל אחד מהם, הדין נותן שמטילים גורל לקבוע לכל אחד את החלק שלו ולא מטילים עליהם פשרה של 'עילוי דמים' דהיינו שיפשרו ביניהם לתת לזה שמציע יותר בעד בקרקע מסוים³.

ברם, נחלקו הפוסקים אם אחד רוצה בחלק מסוים ומציע לאחרים הברירה או שהוא ישלם בעד זה עילוי דמים או שהם ישלמו את העילוי בעד החלק, שבזה יש אומרים שאם אינם רוצים בעילוי יטול הוא באותו עילוי בלי גורל⁴, ויש אומרים שאף בזה הדין נותן שיטילו גורל, שאין שום עילוי משבית דין גורל⁵.

גורל בזה נהנה וזה לא חסר

הפוסקים דנו עד היכן הזכות של שותפים ברכוש המשותף לתבוע שהבי"ד יכריעו ע"י גורל, כגון אם ראובן בעל מצר לקרקע המשותף ומבקש שיתנו לו את חלקו בצד שמסמוך למצר שלו והשני מעכב, שיש שכתב שראובן זכה בטענתו שזה נהנה וזה לא חסר וכופין על מידת סדום⁶, ויש שחולק שמא הגורל היה מזכה את השני והיה חלקו שווה יותר למכור אותו לבעל המצר בדמים, וממילא טענתו אינו מידת סדום ומחלקים ע"פ גורל⁷, ויש שכתב שזה ספק אם ראובן נקרא חסר וא"ו לכפות את שמעון לוותר, לפיכך מתחילה יטילו גורל ואם בעל המצר לא יזכה כל דאלים גבר⁸.

ב. גורל לזכות אחד בלבד

גורל עם פשרה ב'עילוי דמים'

בנסיבות שרק אחד יכול לזכות בזכות זה, כגון בשני ספינות שעוברות בנהר כששניהם לא יכולים לעבור תחת הגשר בבת אחת ולא השתוו ביניהם מי יעבור תחילה, בזה נאמר שמטילים פשרה ביניהם, ב'עילוי דמים' שאחד יסלק את חבירו בדמים⁹, ברם דנו הפוסקים באם לא השתוו אפילו בעילוי דמים, האם יטיל הדין גורל ויטול הזוכה בגורל או הואיל ויש בזה הפסד לאחד מהם א"ו להכריע בגורל רק כופין אותם להשתוות בעילוי דמים.

יש שכתבו שבזה מכריעים ע"י גורל¹⁰, אבל יש שכתב¹¹ שנחלקו בזה הפוסקים בדין של אותו ואת בנו שנמכרו לשני אנשים וכל אחד רוצה לשחוט ביום זה שיש שכתב שלא מטילים גורל מי יזכה בזה, וע"כ מפני שיש הפסד לשני אם לא יזכה בגורל¹², ויש שכתב שאף בזה מטילים גורל מי יזכה לשחוט ביום זה, הגם שבזה מפסיד השני¹³, ולמעשה העלה שמנהג בתי דין להטיל גורל אפילו במקום שיש הפסד לאחד מהם, כגון אם שניהם התחייבו שבועת היסט שמטילים גורל מי ישבע תחילה¹⁴.

חלוקה שלא בגוף הדבר

יש שכתב שמחלוקת הארץ נלמד שמטילים גורל רק בחלוקה בגוף הדבר, כגון בקרקע משותפת שהגורל מכריע איזה חלק בקרקע יטול כל אחד, אבל הגורל לא מכריע למי מגיע זכות שאינו בגוף הדבר, כגון אם חלקו חצר משותפת שעכשיו אסור מדינא לפתוח פתח נגד פתח ושניהם מבקשים לפתוח פתח באותו הצד, לא מטילים גורל לברר מי יזכה לפתוח את הפתח שאין זה זכות בגוף הדבר, רק מטילים פשרה ביניהם¹⁵.

מאידך הרבה פוסקים כתבו שאף אם החלוקה אינה בגוף הדבר אם א"ו אפשר ביניהם בעילוי דמים מטילים הבי"ד גורל, והוכיחו זאת מהדין האמור בשני ספינות שעוברות בנהר כששניהם לא יכולים לעבור תחת הגשר בבת אחת, ולא יכלו לפשר ביניהם בעילוי דמים, שמטילים גורל הגם שהחלוקה אינו בגוף הדבר¹⁶.

גורל בקדיש ותפילות, במינויים, בדיני נפשות

הפוסקים כתבו דינים והנהגות שונות בחלוקת קדישים לאבלים וכדומה¹⁷, ובכללם הכרעות על פי גורל, וכן במינויי ציבור להכריע איזה מועמד ישרת במינוי, ויש שדימו זה לפי שיש שנעשה בבית המקדש בעבודת הכהנים¹⁸, אך כתבו הפוסקים שכל זה מתקנת הקהל שלא יבואו לידי מריבה ואינו ענין לגורל של חלוקת הארץ¹⁹, וכן האריכו האחרונים בגורלות של דיני נפשות, הן לטוב והן למוטב²⁰.

[1] ראה ב"ב קכ"ב א' ומפרשי המקרא במדבר כ"ו נ"ב והלאה. [2] שם. [3] והאיל ואין הפסד לאחד מהם וגם אין טענת עילוי דמים לכו"ע מטילים

המשך ההערות בעמוד ב'

קו ההלכה

שליחות במעות

שלחתי מעות על ידי שליח אל אחד ממכריי מעבר לים. נתתי לשליח רשות להשתמש במעות לצרכיו ולהעמיד אחרות תחתיהן לאותו שנשלחו עבורו. השליח נטל את המעות והניחן בכיסו.

לאחר שבוע התקשר אלי השליח ובישר לי שהמעות נאבדו. לטענתו, הוא שאל מורה הוראה שפטרו מתשלום מחמת היותו שומר חנם.

שאלה: מה דינו?

תשובה: אף ששומר חנם אינו מתחייב אלא בפשיעה ולא בגניבה ואבידה, מכל מקום הנחת מעות בכיס הבגד ולא בתוך ארנק (Wallet) פשיעה היא. דרך העולם - מחמת היות שטרות הכסף דקים ומעטים ומועדים ליפול בהיסח הדעת וכדברי חז"ל 'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה' (בבא מציעא דף כ"א ע"ב) - להניחן בתוך ארנקי (שו"ת שיבת ציון סימן צ"ט הובאו דבריו בפתחי תשובה סימן רצ"א סק"ה). רק במקום שיש יחידו הרבה שטרות כסף - לדוגמה כמה אלפי דולר - אזי ניתן לומר כי יבחינן בפנילתן.

יתר על כן, כתב בשו"ת חתם סופר (סימן קס"ח הובאו דבריו בפתחי תשובה סימן רצ"א סק"ח) שכיס המכנסים אינו מקום שמוור בעליל שיכולים לגנוב משם, והנחת מעות בכיס המכנסים - פשיעה היא. אמנם, האידנא שהדרך להניח בכיס המכנסים - בפרט אם יש כתתור הסוגר או שמונחים בתוך הכיס בארנק - לא נחשב הדבר לפשיעה (ראה שו"ת שבט הלי - חלק ח' סימן שי"ב).

[במאמר המוסגר - מסופר כי הגאון בעל הבית יצחק אב"ד לעמבערג פטר פעם אחד אשר הניח את מעותיו בתוך כיס המכנסים. כאשר העירו לו מדברי החתם סופר הנ"ל עיין בדבר ואמר כי דברי החתם סופר נסובו על יושבי ארץ מעהרן, שמלבושיהם הע' ליונים קצרים הם ובגלל יכולים לגנוב מכיס המכנסים. אך יושבי ארץ גאליציא אשר מתכסים במלבוש ארוך, הרי שהנחה בכיס המכנסים שמירה מעליא היא (אמרי קודש - באבוב, ואתחנן תשס"ח)].

אמנם, כיון שהרשית לשליח להשתמש במעות לעצמו, אם כן דין 'שומר שכר' יש לו החייב בגניבה ואבידה. המפקיד מעות אצל חברו והרשהו להשתמש בהן - שומר שכר הוא אף קודם שהשתמש. לאחר שהשתמש במעות - חייב הוא אף באונסין (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רצ"ב סעיף ז').

[אם הודיע השליח בשעה שקיבל את המעות שאינו חפץ להשתמש בהן - אסור לו להשתמש ופטור הוא בגניבה ואבידה (פתחי חושן - פקדון, פרק ה' הערה נ"ז)].

מעשה זה הוא דוגמה טובה להמחיש את הצורך לפרט כל פרט בשאלת חכם. שהרי הדין משתנה מחמת פרטים קטנים, כדוגמת הרשאת המפקיד להשתמש במעות. מטעם זה גם אסור לענות לצד אחד ללא שמיעת הצד השני (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן י"ז סעיף ה').

המשך ההערות מפסקי דינים

גורל. [4] סי' קע"ד סעיף ה', טור ריש הסימן מרא"ש ב"ב פרק א' סי' מ"ו כרבינו יונה והראב"ד שדנין בזה כמו בנכסי דבר מריון, וכתב הסמ"ע סי' י"ז שבזה אף הרמב"ם שם (סעיף א' שם, ולהלן הערה 6) מודה. [5] שם בשם יש חולקים, ראה נמוקי יוסף ב"ב ח' א' מדפי הרי"ף. [6] רמב"ם הל' שכנים פרק י"ב הל' א', סי' קע"ד סעיף א' שאם האחרים אינם רוצים בעילוי דמים לכו"ע נותנים לבעל המצר מדין כופין על מידת סדום. [7] רמ"א שם, רמ"א שם בדיעה ראשונה סמ"ע סי' ד'. [8] רמ"א מהמרדכי ב"ב סי' תק"ז, וכביאור הש"ן סי' ב', ועיין בערך ש"י שהביא כמה אופני בביאור המרדכי והרמ"א אבל בסוף מסיק כדברי הש"ך, וע"ע פתחי תשובה שם סי' א' משו"ת שבות יעקב ח"ב סי' קס"ז. [9] סנהדרין ל"ב ב', סי' ער"ב סעיף י"ד. [10] ראה תורת חיים שם, וערך ש"י סי' קנ"ד סעיף ג' ד"ה הג"ה, אכן לעומת תלוקת הארץ שאחר הגורל שילם הזוכה בחלק היקר לחבירו את ההפרש בדמים, הרי באופנים שעשו גורל לאחר שלא השתוו בעילוי דמים וזכה אחד מהם, אינו חייב לפצות את המפסיד בעילוי דמים. [11] נחל יצחק סי' פ"ז ס"ק י' ענף ג' [12] טו"ז י"ד סי' ט"ז ס"ק ט' [13] תבואות שור סי' ט"ז בשמלה חדשה סעיף ט'. [14] נחל יצחק שם, לאחר שהביא כל הנ"ל. [15] נתיבות סי' קנ"ד ס"ק ו' כפי ביאורו ברמ"א שם שכתב שבכה"ג עושים פשרה, ונראה דלדבריו אם לא מעלים זה על זה בעילוי דמים יצטרכו ב"ד לשום השווי ולפטוק בשווא דדיינא, וכסימן י"ב סעיף ה'. [16] ע"פ ערך ש"י סי' קנ"ד שם שמשגי על הנתיבות ע"ד התורת חיים הנ"ל, ועיין בחזון איש ב"ב סי' י"ב ס"ק ג' ד"ה והנה, שכתב בפשיטות שמטילים גורל. [17] ראה מג"א סי' קל"ב ס"ק ב' באריכות, אורחות חיים שם אות ג' ודעת תורה שם הרבה פרטי דינים, וע"ע או"ח סי' שכ"ב סעיף ו' מג"א סי' ט' ואחרונים שם. [18] יומא פרק ב' משנה ב' והלאה. [19] ראה שו"ת זכרון יוסף סי' ו', שו"ת שבט הלי חלק ז' סי' י"ז אות ה'. [20] ראה שדי חמד חלק ב' עמוד 191, שו"ת יביע אומר חלק ו' חומ"ס סי' ד'.

מעשה שהיה

נהפכה לדיון הלכתי.

- ומה עם לאו של 'בל תלין'?

- עדיין לא שקעה השמש... שילמתי ביומו.

- אך הצ'קים הללו אינם היום. הפירעון שלהם הוא רק לעוד שבוע, שבועיים ושלשה...

ראשית, נדון בדרכי ובאופני התשלומים הנדרשים על פי ההלכה.

צורת התשלומין בהלכה נחלקת למספר דרכים.

בתשלומי נזיקין - גם אם יש למזיק מעות, יכול לפרוע את חובו במטלטלין, 'שוה כסף' (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ת"ט סעיף א').

בפירעון הלוואה - אם יש ביד הלוה מעות, חייב לפרוע דוקא בהן. אם אין מעות בידו, יכול לפרוע במטלטלין ואינו צריך לטרוח ולהשיג מעות דוקא (סימן ק"א סעיף א').

בתשלום 'שכר שכיר' - אף אם אין למעביד מעות, חייב לטרוח ולהשיג מעות בכדי לשלם את שכרו של הפועל (ראה סימן של"ו סעיף א' ובפתחי תשובה שם סק"א, וראה עוד מה שכתבנו ב'קו ההלכה' גליון קנ"ז).

אלא, כפי שבכל דיני ממונות קובע המנהג הנהוג, שזה כמו שהתנו על כך (סימן של"א סעיף א'), הוא הדין לנידוננו.

אם הדרך לשלם לפועל כזה בצ'ק או בכרטיס אשראי, הרי שרשאי הלקוח לשלם בהם. לדעת רוב פוסקי זמננו, צ'ק נחשב לפירעון. יתר על כן, נראה שאף מקיים בתשלום בצ'ק את מצוות 'ביומו תתן שכרו', שיש לו שוויות ויכול הפועל לקנות בו.

וכל זה דוקא כאשר תאריך פירעון הצ'ק רשום לאותו היום ויכול להוציאו בשוק. בצ'ק דחוי לזמן רב, ודאי שאין דרך לשלם בו ואינו יכול לכוף את הפועל לקבלו. פשיטא, שכאשר אין המנהג לשלם בפעולה כזאת בצ'ק, כגון נהג מונית (Taxi) וכדו', שאי אפשר לפרוע את שכרו בצ'ק (ראה בספר 'הצ'ק בהלכה' פרק י"ג סעיפים כ"ב-כ"ט. ובהערה 132 כתב שיש מחמירין שאינו מקיים כלל ביומו תתן שכרו בצ'ק).

יוצא אפוא מכל הנ"ל שיש לדון בנידון דידן האם הדרך לשלם בצ'קים. וכן יש ליתן את הדעת האם תאריך פירעון הצ'ק אינו מאוחר מידי שאז בודאי אי אפשר להחשיבו כתשלום.

אמנם בנידון דידן, נראה שמצד אחר אין כאן כל בעיה של 'בל תלין'. זאת, אף אם לא נחשיב את הצ'ק הדחוי לתשלום בזמנו.

כפי שצויין, יהודה לא נשכר כלל על ידי ר' לייבל. יתכן אף שאינו מכירו כלל ומ' עולם לא דיבר עמו.

יהודה נשכר על ידי ר' משה, לעשות תחתיו את הריצוף בביתו של ר' לייבל.

כלל הוא בהלכות שכירות פועלים כי פועל שנשכר על ידי שליח, אין בעל הבית עובר בו משום 'בל תלין'.

אלא שעדיין יש מקום לדון, והוא על האחוזים שמקבל ר' משה מידיו של יהודה וכדלהלן.

מלבד שכרו של ר' משה שמשולם מידיו של ר' לייבל, צד נוסף יש כאן בעיסקה. במקרים רבים קבלני המשנה בכדי לקבל את העבודה לידיהם, משלמים הם שכר לקבלן ששוכר אותם בדמות אחוזים מתוך השכר שמקבלים.

לכאורה יש לדון האם באחוזים אלו, שר' משה יקבלם לידו רק כשפירעו הצ'קים על ידי יהודה, האם עובר ר' לייבל ב'בל תלין'?

אך זה אינו. שאחוזים אלו אינם מיד ר' לייבל ליד ר' משה משולמים. הם משולמים מיד יהודה לר' משה. אם כן, אין לר' לייבל על כך כל דין של 'תשלום שכר שכיר' ואינו עובר באיחור שלהם על 'בל תלין'.

אשר על כן, נראה שבנידון דידן אין כל בעיה בתשלום של ר' לייבל בצ'קים דחויים.

אלא שאם דוחה אותם ר' לייבל עוד ועוד ואינו משלם, אף במקום שאין משום 'בל תלין', עובר על לאו מדברי קבלה 'אל תאמר לרעך לך ושוב' כאשר אינו טרוד וכונתו לדחותם (סימן של"ט סעיף ז').